

Rapport: Voorspelde onderhandelingsresultaten van coalitiebesprekingen

Prof. Dr. F.N. Stokman¹
Drs. R.C.H. van Oosten
Ir. T.J. Septer
H. van der Iest

28 november 2006

---

¹ Gelieve eventuele correspondentie te richten tot Mv. M.J. Grotenhuis, *DECIDE* bv, Grote Rozenstraat 31, 9721 AT Groningen, email: m.j.grotenhuis@decide.nl.

SAMENVATTING VAN DE HOOFDCONCLUSIES

- De PvdA wil het liefst dat de SP in het kabinet plaatsneemt, omdat de SP in de oppositie kans heeft om te groeien ten koste van de PvdA. Aangezien het CDA en de PvdA beleidstechnisch coalities met de CU en/of GL prefereren boven een coalitie met de SP, is de kans dat de onderhandelingen met de SP stuklopen echter aanzienlijk. Een breekpunt in deze coalitie is de hypotheekrenteaftrek.
- Als de onderhandelingen met de SP vastlopen, is een vierpartijen coalitie CDA-PvdA-GL-CU zeer waarschijnlijk. In een coalitie met de PvdA heeft het CDA de voorkeur voor een coalitie met alleen de CU, de PvdA met alleen GL. Deze vierpartijen coalitie, waarin zowel het CDA als de PvdA een 'klein broertje' zien aanschuiven, is voor beide grote partijen een zeer aantrekkelijk alternatief. Zowel GL als de CU vinden deze coalitie aanmerkelijk beter dan een coalitie waarin alleen de ander deelneemt. Mogelijke breekpunten in deze coalitie zijn de hypotheekrenteaftrek, de fiscalisering van de AOW en de kinderopvang.
- Alleen afgaande op het beleid, is de coalitie CDA-PvdA-CU aantrekkelijk voor de deelnemende partijen. Dit is de favoriete coalitie van het CDA en de CU en wordt door de PvdA als zeer goed alternatief voor een coalitie met GL gezien. Bovendien zijn er nauwelijks breekpunten in deze coalitie.
- Wij voorspellen als uitkomst hetzij de vierpartijen coalitie of nieuwe verkiezingen.
- De fiscalisering van de AOW kan een breekpunt zijn in coalities met de PvdA en GL samen.
- De hypotheekrenteaftrek is een breekpunt wanneer de SP in de coalitie zit, of wanneer PvdA, GL en CU als driemansblok aan het CDA-standpunt gaan trekken.
- In coalities met de SP zal met name verdere liberalisering worden gestopt of zelfs teruggedraaid en zal het zorgstelsel flink worden aangepast.
- In coalities met de PvdA zal een begin worden gemaakt met de verdere fiscalisering van de AOW.
- Wanneer de CU aanschuift zal er een fiks kindgebonden budget voor de kinderopvang komen. In andere coalities komt dit budget er ook, maar zal het lager uitvallen. Onderhandelingen met de CU kunnen stuklopen op de kinderopvang.
- Milieu krijgt sowieso meer prioriteit dan economische groei, maar zeker als GL mee regeert.
- Er komt in alle coalities een generaal pardon.
- Aan de inkomstenbelasting en de hypotheekrenteaftrek zal niet of nauwelijks worden getornd.
- Het ontslagrecht wordt alleen versoepeld als werknemers en werkgevers daar overeenstemming over bereiken en wordt in een coalitie met SP en GL überhaupt niet versoepeld.
- Marktwerking wordt in coalities met de SP deels teruggedraaid. In coalities met GL zal er geen verdere liberalisering plaatsvinden. Alleen in de coalitie CDA-PvdA-CU is er ruimte voor gereguleerde marktwerking, met name in de zorg en het hoger onderwijs.
- De staatsschuld zal in alle coalities flink gereduceerd worden.

1. INTRODUCTIE

Wat voor beleid zal er binnen verschillende coalities ontstaan, naar aanleiding van de Tweede Kamer-verkiezingen van 22 november 2006? En hoe aantrekkelijk zijn deze coalities voor de daaraan deelnemende partijen en de oppositie? Door middel van computersimulaties waarin de *standpunten*, de *belangen* en de *macht* van partijen zijn meegenomen, wordt de inhoud van een mogelijk regeerakkoord voor verschillende coalities voorspeld.

De (gesimuleerde) onderhandelingen hebben betrekking op elf controversiële beleidspunten, die met behulp van twee experts op het gebied van politiek en partijprogramma's zijn bepaald². De elf punten zijn: inkomstenbelasting, hypotheekrenteaftrek, zorgstelsel, fiscalisering van de AOW, milieu, vreemdelingenbeleid, ontslagrecht, kinderopvang, marktwerking, staatschuldreductie en veiligheid. Naast het inventariseren van de belangrijkste controversiële punten in deze verkiezingen, hebben de experts de standpunten en prioriteiten van zes partijen (CDA, PvdA, VVD, SP, GroenLinks - GL en ChristenUnie - CU) op de elf beleidspunten geïnventariseerd.

Speerpunt in de analyses is de voorspelling welk beleid plausibele coalities zullen gaan voeren. De voorspelling welke coalitie het meest waarschijnlijke is kan daar deels van worden afgeleid. Andere overwegingen spelen daar echter ook een rol. We hebben alleen, gegeven de krachtenverhoudingen na de verkiezingen, realistische coalities in onze analyses betrokken. Om deze reden is er slechts een beperkt aantal partijen in de analyses meegenomen. Zelfs nu de PVV negen zetels heeft behaald, is de kans dat deze partij in de regering komt minimaal. Partijen als D66, de SGP en de PvdD zijn dusdanig klein dat ook deze niet relevant zijn bij coalitievorming.

Er zijn zes hypothetische coalities geanalyseerd met daaraan ten grondslag twee basiscoalities (CDA-PvdA; CDA-SP). De keuze voor de coalities is gebaseerd op de volgende aannames:

1. Het CDA zal het initiatief nemen bij de formatie.
2. Het CDA zal coalities overwegen met de PvdA (de op één na grootste partij) en met de SP (de grootste winnaar).
3. Omdat CDA en PvdA samen geen meerderheid vormen in de Kamer hebben zij een derde partij nodig. We onderzoeken de basiscoalitie CDA – PvdA met als extensies a) CU, b) GL en c) SP en d) GL-CU.
4. Het CDA en de SP hebben ook meer partijen nodig om een meerderheid te vormen. De SP en de VVD liggen te ver uit elkaar om samen te regeren. Om zonder de PvdA een meerderheid te kunnen vormen, moeten het CDA en de SP twee kleinere partijen bij de formatie betrekken. We analyseren de coalitie CDA – SP – GL – CU.
5. Een basiscoalitie CDA – VVD is niet plausibel. De VVD is relatief klein, heeft verloren en komt tot beleid dat in ieder geval niet aan zal slaan bij SP, GL, en PvdA. Aangezien de linkse partijen grote kritiek hadden op de vorige CDA-VVD-coalitie is het onwaarschijnlijk dat ze in deze combinatie aan zullen schuiven. De

---

² De experts zijn dr. P. Lucardie van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen en drs. Jan Dirk Gerritsen van het Instituut voor Publiek en Politiek. Zij zijn geïnterviewd door medewerkers van *DECIDE bv*, een aan de RUG gelieerde onderneming die gespecialiseerd is in analyse en interventie in complexe besluitvormingsprocessen (zie www.decide.nl).

combinatie met CU en de PVV afzonderlijk levert te weinig zetels op en een combinatie met zowel de PVV als de CU wordt door de CU uitgesloten.

6. Een basiscoalitie PvdA – SP zonder CDA heeft linksom vier partijen nodig om tot een meerderheid te komen (GL, CU, D66 én PvdD). In alle overige scenario's heeft de combinatie PvdA – SP de VVD nodig om te kunnen slagen. Beide opties zijn onwaarschijnlijk en worden niet meegenomen.

In het model wordt onderzocht op welke onderwerpen partijen zullen 'ruilen' qua standpunt.³ Als een onderwerp relatief minder belangrijk is, zullen partijen geneigd zijn daar meer op toe te geven dan op relatief belangrijke onderwerpen. Door dit soort ruilen krijgt het CDA bijvoorbeeld grotendeels haar zin op het gebied van hypotheekrenteaftrek, staatsschuldreductie en kinderopvang, terwijl de PvdA grotendeels haar zin krijgt op het gebied van vreemdelingenbeleid, fiscalisering van de AOW, de aanpassingen aan het zorgstelsel en het ontslagrecht. Partijen gaan pas zo'n ruilproces in als zij er daadwerkelijk samen uit willen uitkomen. We mogen veronderstellen dat die wens er samen uit te komen sterk wordt bepaald door standpunten die dicht bij elkaar liggen en, voorzover zij niet dicht bij elkaar liggen, door complementaire belangen (de partijen verschillen sterk in het belang dat zij aan verschillende onderwerpen hechten). Daarnaast kunnen er andere redenen zijn die de sterkte bepalen van de wens om er samen uit te komen. Bijvoorbeeld, een gebrek aan vertrouwen tussen leiders of anticipatie op electorale effecten van wel of geen deelname. Zo zal de PvdA sterk aarzelen een coalitie aan te gaan zonder de SP erin, omdat zij terecht zal vrezen dat over vier jaar de SP vanuit een oppositierol nog groter zal worden ten koste van de PvdA. Zij zal dit alleen doen als zij er vertrouwen in heeft dat haar beleid voldoende zichtbaar is. Een dergelijke redenering kan men ook opbouwen voor een denkbeeldige coalitie met de VVD zonder de Partij voor de Vrijheid. Deze mogelijke andere blokkades spelen geen rol in onze voorspelling over het te verwachten beleid, wel in onze verwachtingen welke coalities waarschijnlijk zijn en welke niet.

De uitkomsten van de analyses staan in grafieken gepresenteerd. In de eerste elf grafieken is voor elk beleidspunt afzonderlijk het voorspelde onderhandelingsresultaat gegeven van de vijf hypothetische coalities (CDA-PvdA-SP; CDA-PvdA-GL; CDA-PvdA-CU; CDA-SP-GL-CU; CDA-PvdA-GL-CU). Onder elke grafiek is de schaal van mogelijke standpunten op het betreffende onderwerp weergegeven.

In de laatste grafiek is een inschatting gemaakt welke coalitie door CDA, PvdA, SP, VVD, GL en CU geprefereerd wordt vanuit het beleid dat door de coalitie zal worden gevoerd, dus zonder rekening te houden met eventuele externe motieven. Deze preferentie is ontleend aan een vergelijking tussen de voorspelde uitkomst voor de coalitie over de elf beleidspunten en de standpunten van de zes partijen - waarbij rekening is gehouden met hun prioriteiten. Naast de vijf bovenstaande meerderheidscoalities is in deze figuur ter vergelijking ook de coalitie CDA-PvdA-VVD meegenomen.

---

³ Voor een nadere uitleg over het gebruikte model, zie o.a. Frans N. Stokman, Marcel A.L.M. van Assen, Jelle van der Knoop, and Reinier C.H. van Oosten, *Strategic Decision Making, Advances in Group Processes* 17 (2000): 131-153 en Javier Arregui, Frans N. Stokman en Robert Thomson, Chapter 5. Exchange and Compromise in the European Union. In: Robert Thomson, Frans N. Stokman, Christopher Achen, and T. Koenig (eds.) *The European Union Decides*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006 124-152

De grafieken worden voorafgegaan door de belangrijkste conclusies en de conclusies per beleidspunt. In de bijlage staan de inschattingen van de standpunten en prioriteiten van de politieke partijen.

2. BELANGRIJKSTE CONCLUSIES OVER COALITIE-VOORKEUREN

1. CDA-SP-GroenLinks-ChristenUnie:

De enige centrum-linkse meerderheidscoalitie zonder de PvdA zou bestaan uit CDA-SP-GL-CU. Deze coalitie wordt zowel door de PvdA als door het CDA minder aantrekkelijk gevonden dan elk van de drie mogelijke andere centrumlinkse coalities. De PvdA en het CDA zullen elkaar dus niet chanteren door te dreigen zonder elkaar verder te gaan.

Voor de SP geeft deze coalitie ongeveer even goede resultaten als de coalitie CDA-PvdA-SP. De SP zal dan ook geen extra concessies doen om de PvdA uit de coalitieonderhandelingen te drukken ten gunste van GL en CU.

GL staat voor geen enkele coalitie te trappelen. Zij krijgt in deze coalitie zelfs minder van haar beleid gerealiseerd dan in een coalitie CDA-PvdA-SP, hoewel ze daar niet in deelneemt.

Al deze overwegingen bij elkaar maken dus een coalitie zonder PvdA zeer onwaarschijnlijk.

2. CDA-PvdA-SP:

Aangezien het CDA de grootste partij is en de SP de grootste winnaar, wordt er eerst geïnventariseerd of zij samen in een kabinet plaats kunnen nemen. De coalitie CDA-PvdA-SP is qua het te voeren beleid voor zowel het CDA als voor de PvdA iets minder aantrekkelijk dan een coalitie met CDA en PvdA aangevuld met GL en/of de CU. Voor de PvdA zal echter sterk meespelen dat zij graag de SP medeverantwoordelijk wil maken voor het te voeren beleid. We verwachten dat de onderhandelingen vooral moeizaam zullen zijn op het punt van de hypotheekrenteaf trek, maar als de partijen echt samen willen regeren, komen ze eruit.

GL vindt het beleid van de coalitie CDA-PvdA-SP slechts iets minder goed dan wanneer ze zelf met het CDA en de PvdA om de tafel gaat zitten. Vanuit een oppositierol kan GL zich bovendien extra profileren ten opzichte van zowel PvdA als SP. Voor de CU is het aantrekkelijk om een kabinet met de SP te voorkomen door zelf aan te schuiven.

3. CDA-PvdA-ChristenUnie:

Een christelijk-sociale coalitie CDA-PvdA-CU is de favoriet van zowel CDA als CU. De CU zou op ethische thema's zoals het homohuwelijk, abortus en euthanasie de wetgeving graag willen terugdraaien. Het is echter onwaarschijnlijk dat zij zich daar sterk voor zal inzetten omdat zij graag een coalitie van CDA en PvdA met de SP wil voorkomen. Qua te voeren beleid, heeft de PvdA een heel lichte voorkeur voor GL als derde partij, in plaats van de CU, maar zij zal wegens de concurrentiepositie tegenover de SP over vier jaar daar toch aarzelend tegenover staan.

De SP en GL vinden dit beide een zeer onaantrekkelijke coalitie, ten opzichte van de coalities waarin een van deze linkse partijen zelf aanschuift. Zij zullen er dus moeite voor willen doen om de coalitie met de CU te voorkomen. Dit betekent dat ze wellicht tot grotere concessies bereid zijn richting CDA en PvdA om aantrekkelijker te worden dan de CU.

4. CDA-PvdA-GroenLinks:

De coalitie CDA-PvdA-GL is beleidstechnisch voor zowel de partijen in de coalitie als voor de SP en de CU geen nachtmerrie. De PvdA en GL kunnen hun beleid hier het beste realiseren en zowel het CDA als de CU vinden dit na hun gezamenlijke coalitie met de PvdA, het meest aantrekkelijk. Hoewel dit de beste coalitie voor GL is, staat zij niet te trappelen omdat zij best veel concessies moet doen. De SP vindt de coalitie CDA-PvdA-GL qua beleid nauwelijks minder aantrekkelijk dan de coalities waarin ze zelf deelneemt.

5. CDA-PvdA-GroenLinks-ChristenUnie:

Het CDA prefereert een coalitie met de CU, de PvdA een coalitie met GL. Beide partijen kunnen daarom een coalitie met slechts één van de twee kleine partijen blokkeren en eisen dat ook de andere kleine partij aanschuift aan de coalitie. Voor de PvdA geeft een dergelijke vierpartijen coalitie qua beleid een even goed resultaat als een coalitie met alleen GL. Voor het CDA geeft deze vierpartijen coalitie een beter resultaat dan een coalitie met alleen GL. Beide kleine partijen geven weliswaar de voorkeur aan een coalitie met alleen hun partij, maar prefereren de vierpartijen coalitie fiks boven de coalitie met alleen de andere partij. Om te voorkomen dat het CDA en de PvdA met alleen de CU een coalitie vormt, zal GL dus zeker bereid zijn om in deze grote coalitie aan te schuiven. De CU zal ook in de grote coalitie willen deelnemen om een coalitie met alleen GL te voorkomen. Wij achten deze uitkomst daarom zeker reëel, wanneer de PvdA vertrouwen heeft haar beleid voldoende zichtbaar te maken tegenover een oppositievoerende SP. In de onderhandelingen zijn vooral problemen te verwachten ten aanzien van de hypotheekrente, aow en kinderopvang.

3. CONCLUSIES PER BELEIDSGBIED

In coalities met de SP zal met name verdere liberalisering worden gestopt of zelfs teruggedraaid en zal het zorgstelsel worden aangepast. In coalities met de PvdA zal een begin worden gemaakt met de fiscalisering van de AOW. Wanneer de ChristenUnie aanschuift zal er een fiks kindgebonden budget voor de kinderopvang komen. Milieu krijgt sowieso meer prioriteit dan economische groei, maar zeker als GroenLinks mee regeert.

1. Inkomstenbelasting:

De huidige hoogte van de schalen voor de inkomstenbelasting blijft gehandhaafd, tenzij er een grote coalitie CDA-SP-GL-CU wordt gevormd. In dat geval is een kleine nivellerende maatregel waarschijnlijk, zoals het hoogste belastingtarief licht verhogen.

2. Hypotheekrenteaf trek:

De hypotheekrenteaf trek zal alleen worden aangepast als de SP en/of GL in de coalitie zitten, maar de aanpassing zal niet groot zijn. In een coalitie CDA-PvdA-CU zal de hypotheekrente niet veranderen. In coalities met de SP zal dit een breekpunt kunnen worden in de onderhandelingen. Ook de vierpartijen coalitie met CDA, PvdA, GL en CU kan hierop breken, aangezien de laatste drie partijen de hypotheekrenteaf trek willen aanpakken, terwijl het CDA haar poot stijf wil houden.

3. Zorgstelsel:

In elke coalitie zal de no-claim worden afgeschaft en het basispakket in zekere mate worden uitgebreid. De zorgpremie wordt deels inkomensafhankelijk gemaakt en in coalities waarin de SP deelneemt zelfs geheel inkomensafhankelijk.

4. Fiscalisering AOW:

In de coalitie zonder de PvdA zal de AOW niet verder worden gefiscaliseerd en zal de minimum AOW iets verhoogd worden. Als de PvdA wel in de coalitie zit, wordt er in zekere mate gefiscaliseerd, met name als ook GL of SP deel uitmaakt van de coalitie. Het CDA is tegen verdere fiscalisering en dat zal er met name in coalities waarin zowel GL als de PvdA deelnemen toe kunnen leiden dat de onderhandelingen hierop stuklopen.

5. Milieu:

Er zal meer nadruk komen te liggen op het milieu. Voor het milieu maakt het substantieel verschil uit of GL in de coalitie komt of niet. Zonder GL is er meer ruimte voor asfalt, groei van Schiphol en blijft de optie voor een kerncentrale in de toekomst open. In een coalitie CDA-PvdA-GL-CU krijgt GL het minst voor elkaar en zal er ook enige ruimte zijn voor asfalt en luchtverkeer.

6. Vreemdelingenbeleid:

Er komt in elk geval een generaal pardon. Zonder het CDA heeft dit besluit ook nog een meerderheid in de Tweede Kamer, dus het zal geen heet hangijzer zijn in de formatie. Verder zal in coalities met de SP de dubbele nationaliteit mogelijk blijven.

7. Ontslagrecht:

Het ontslagrecht blijft gehandhaafd als de PvdA niet mee regeert. Als de PvdA wel deelneemt in de coalitie, is er ruimte voor versoepeling van het ontslagrecht als de werknemers en werkgevers een overeenstemming bereiken, maar de SP zal hier strikt op toezien.

8. Kinderopvang:

Werkende ouders zullen niet worden bevoorrecht boven niet-werkenden. Ook voor ouders die hun kind niet naar de kinderopvang brengen, komt er een kindgebonden budget. In coalities waarin de CU deelneemt, zal dit budget hoger zijn en volstaan voor zo'n vier dagen. In andere coalities zal met dit bedrag drie dagen kinderopvang bekostigd kunnen worden. Het budget wordt deels inkomensafhankelijk. GL en de PvdA hadden liever alleen gratis kinderopvang voor werkenden ingevoerd, om zo de arbeidsparticipatie van met name vrouwen te verhogen, maar ze zullen zeer waarschijnlijk toegeven op dit punt. Dit zou echter wel een moeilijk punt kunnen worden in de formatie.

9. Marktwerking:

In coalities met de SP zal de marktwerking in de zorg en de privatisering in het busvervoer stoppen en voor taxi-vervoer worden teruggedraaid. De liberalisering van de huurmarkt wordt (voorzover nodig) teruggedraaid en collegegeld wordt niet gedifferentieerd. In coalities zonder de SP, maar met GL, zal er geen verdere liberalisering plaatsvinden. In een coalitie CDA-PvdA-CU is er ruimte voor gereguleerde marktwerking in de zorg en het hoger onderwijs.

10. Staatsschuldreductie:

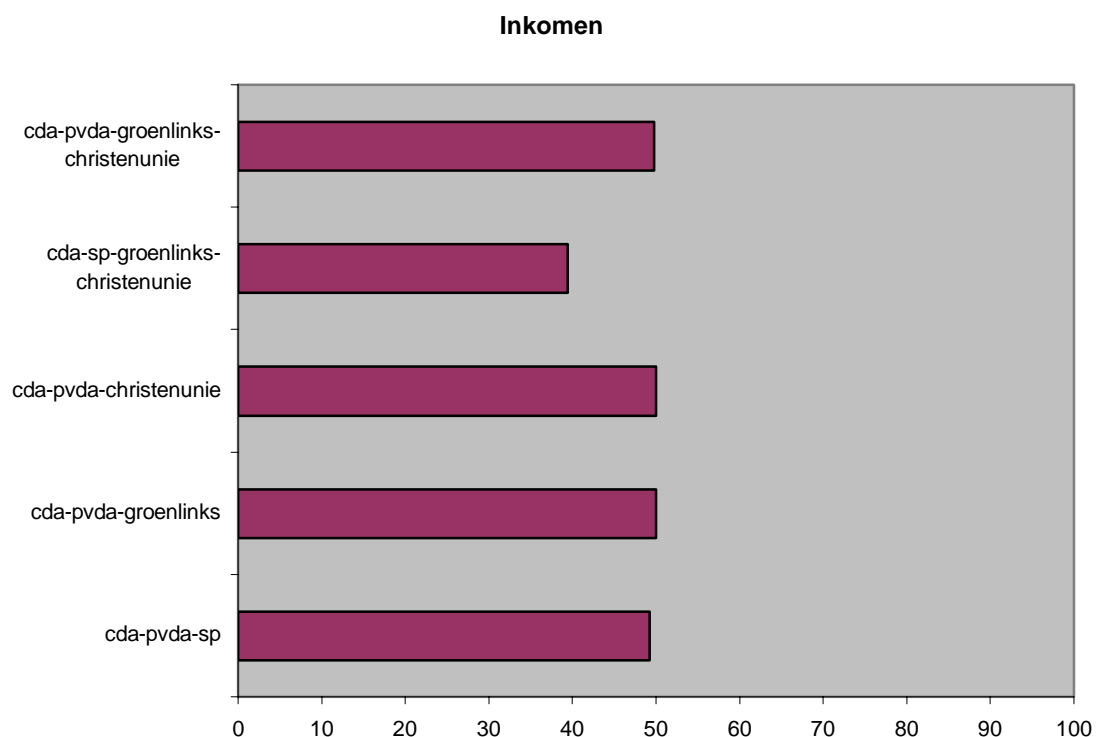
Er zal flink wat staatsschuld worden afgelost, minstens 6,5 miljard. Als de CU in de coalitie zit zal dit bedrag nog iets oplopen, richting 7 miljard euro. In een kabinet met PvdA en CDA wordt dus de staatsschuld flink gereduceerd en de AOW deels gefiscaliseerd. Er wordt dus rekening gehouden met de vergrijzing. Het blijft natuurlijk een belangrijke vraag of de hiervoor noodzakelijke bezuinigingen hard zijn te maken.

11. Veiligheid:

Het veiligheidsbeleid zal strenger worden als GL niet in de regering komt. Cameratoezicht zal toenemen en het wordt makkelijker om DNA-onderzoek te verrichten. In coalities met GroenLinks zal er meer nadruk komen te liggen op vrijheid. Preventief fouilleren zal minder vaak worden ingezet en de leeftijdsgrens voor de identificatieplicht wordt opgehoogd. Alleen in de coalitie CDA-PvdA-GL-CU zal het huidige beleid gehandhaafd worden.

GRAFIEKEN

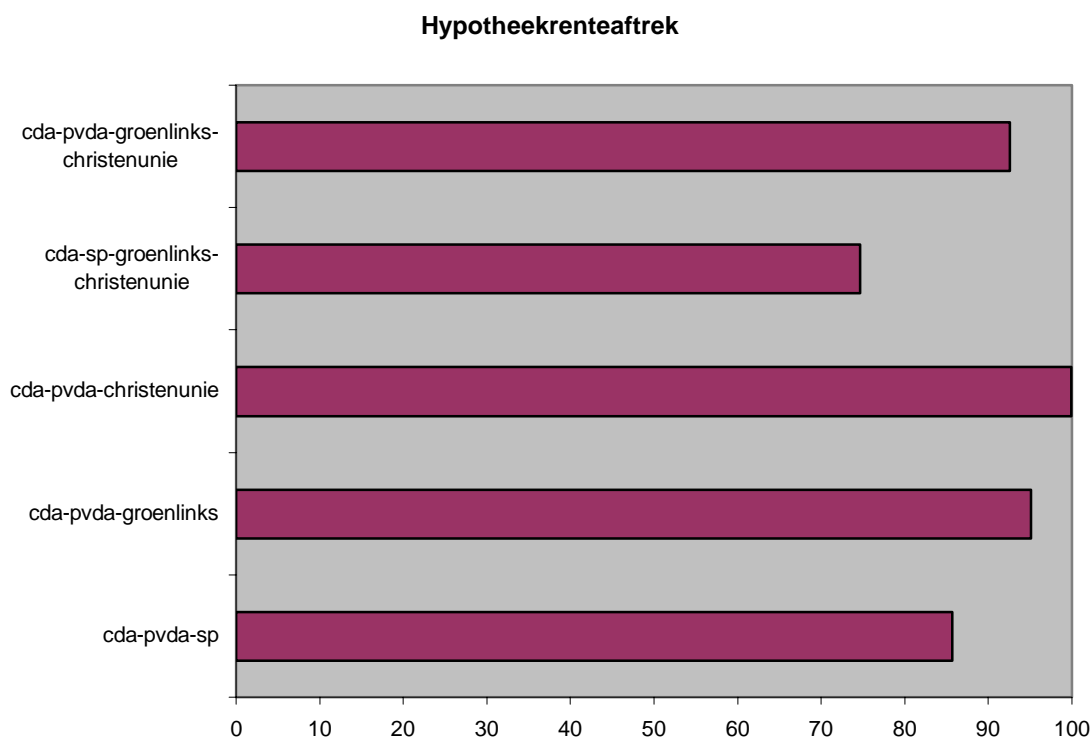
1. *In welke mate moet er genivelleerd worden met de inkomstenbelasting?*

Schaal van mogelijke standpunten

- 0: Minimum(jeugd)loon omhoog. Hoogste belastingschaal verhogen.
- 50: Geen verandering
- 100: Alle belastingschalen 3% omlaag. Successierechten halveren en uiteindelijk compleet afschaffen

2. Hypotheekrenteaf trek; in welke mate moet de hypotheekrente worden beperkt?

Schaal van mogelijke standpunten:

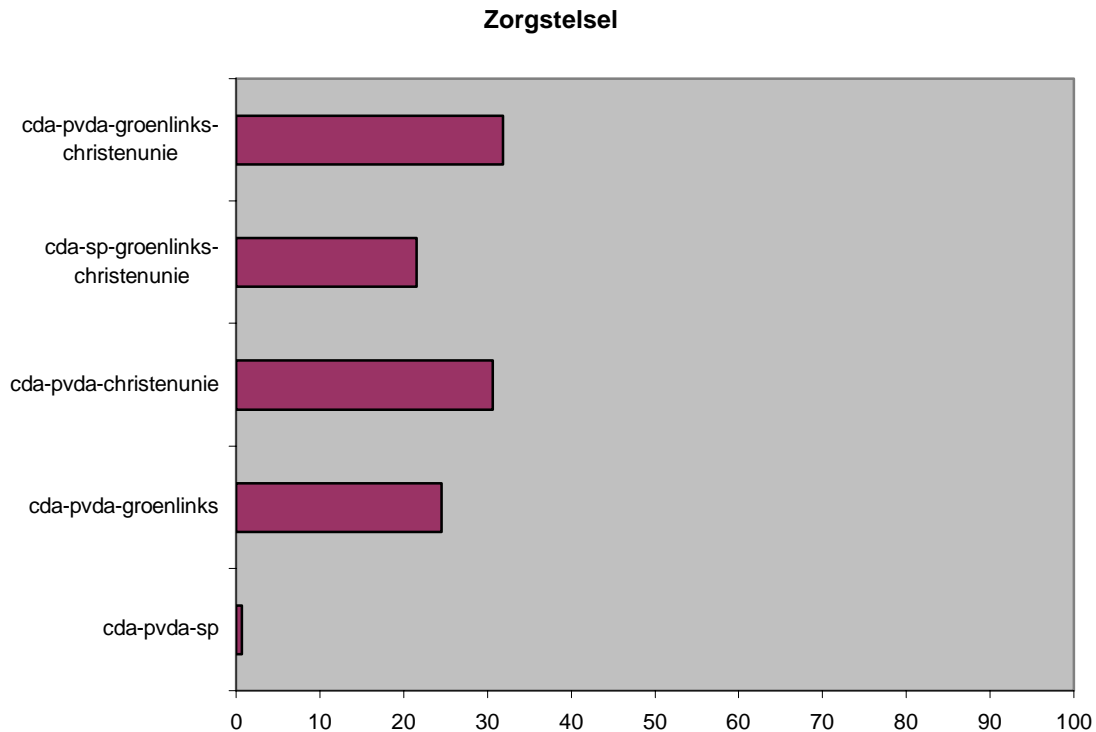
0: Tarief van 52% naar 30%.

10: Tarief van 52% naar 42%. Maximum hypotheekbedrag 350.000 Euro

30: Tarief van 52% naar 42%.

100: Handhaving huidig beleid.

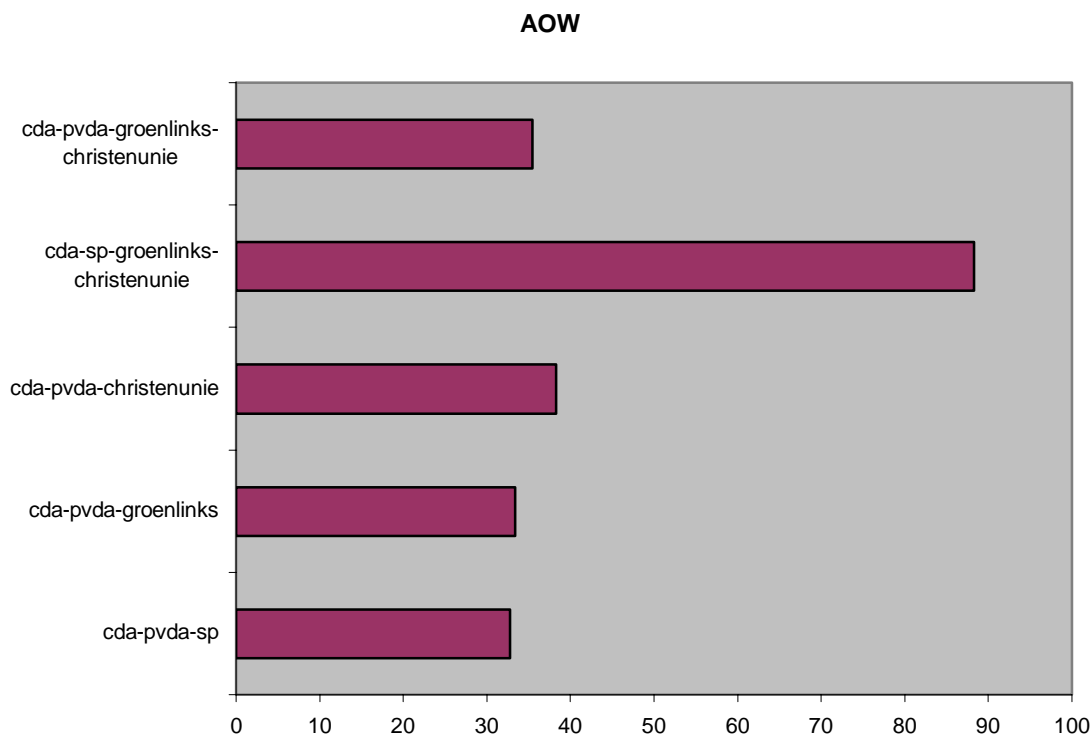
3. *Wat zijn aanpassingen aan de onderkant van het zorgstelsel?*

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Zorgpremie volledig inkomensafhankelijk. No claim afschaffen. Basispakket verbreden.
- 10: Zorgpremie (deels) inkomensafhankelijk. No claim afschaffen. Basispakket verbreden.
- 30: Nominale premie verlagen en deels inkomensafhankelijke premie. No-claim afschaffen. Basispakket iets uitbreiden.
- 65: No claim afschaffen en maximum aan premie stellen.
- 70: No claim afschaffen en zorgtoeslag alleenstaanden verhogen.
- 100: Basispakket versmallen. Verder handhaving huidig beleid.

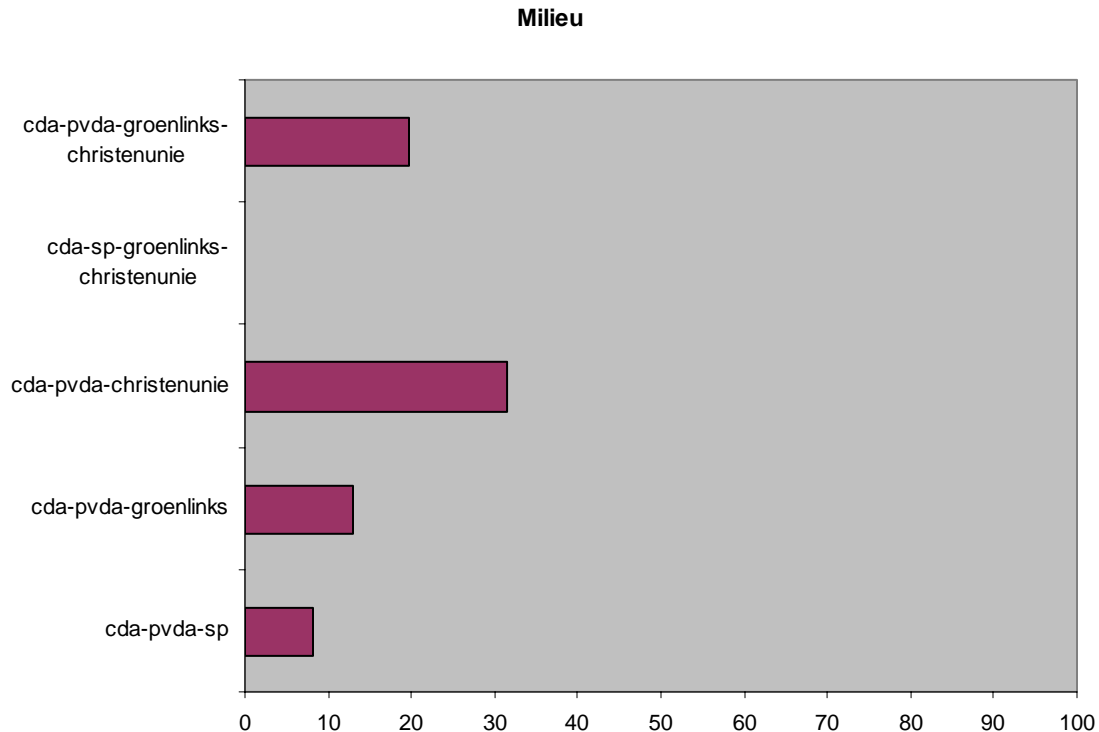
4. In welke mate moet de AOW worden aangepast?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: 10% AOW stijging. Hoge inkomens fiscaliseren (boven de 15.000 per jaar)
- 25: Hoge inkomens fiscaliseren in 2011.
- 35: Direct gedeeltelijk fiscaliseren.
- 40: Geen fiscalisering. Minimum AOW verhogen.
- 100: Geen aanpassingen.

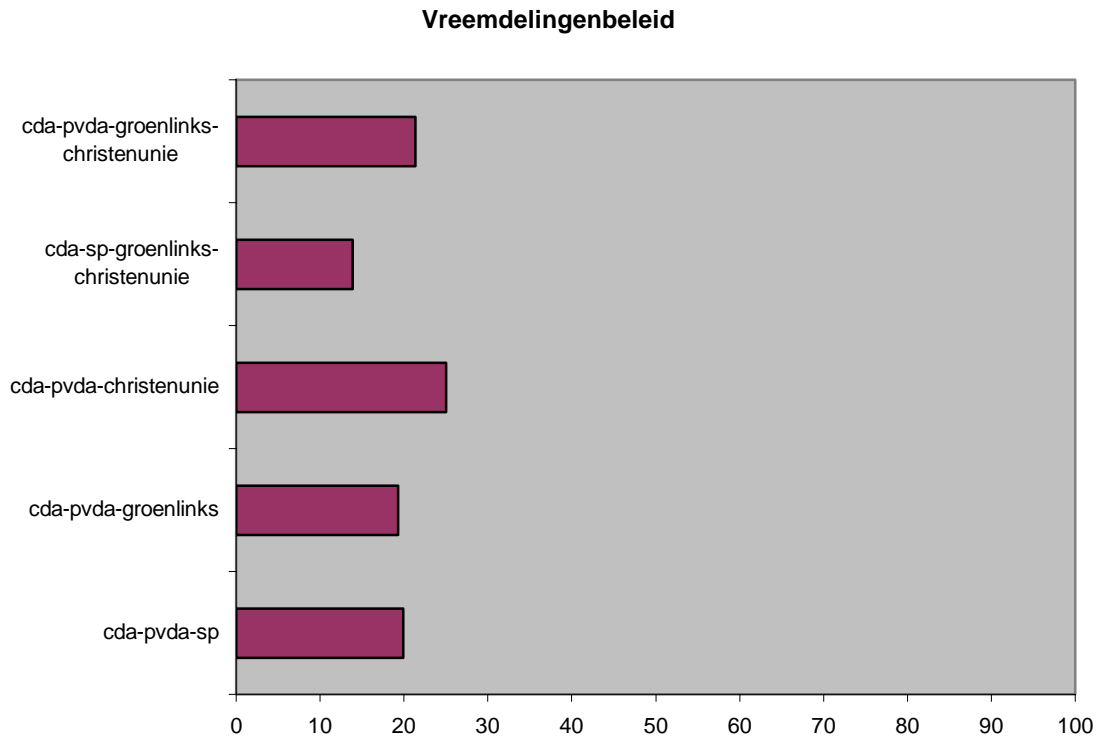
5. Hoe is de verhouding tussen economische groei en milieu?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Geen groei Schiphol, heffing vliegverkeer (kerosinebelasting), geen extra wegen aanleggen, geen kernenergie, stimulering duurzame productie.
- 30: Stimulering duurzame productie, wegen spaarzaam uitbreiden, regionale luchthavens van 22u-7u sluiten en ticketheffing invoeren, voorlopig geen nieuwe kerncentrale.
- 40: Knelpunten in wegennet oplossen, Schiphol alleen laten groeien zonder geluidsoverlast, accijns op binnenlandse vluchten, kerncentrales niet nodig.
- 75: Beperkte aanleg van nieuwe wegen, luchtvaartgroei in overleg met omgeving, lichte stimulans duurzame productie, kernenergie is een optie.
- 100: Kernenergie opwekken (1 centrale bijbouwen), luchthavens moeten groeien, nieuwe wegen zijn nodig.

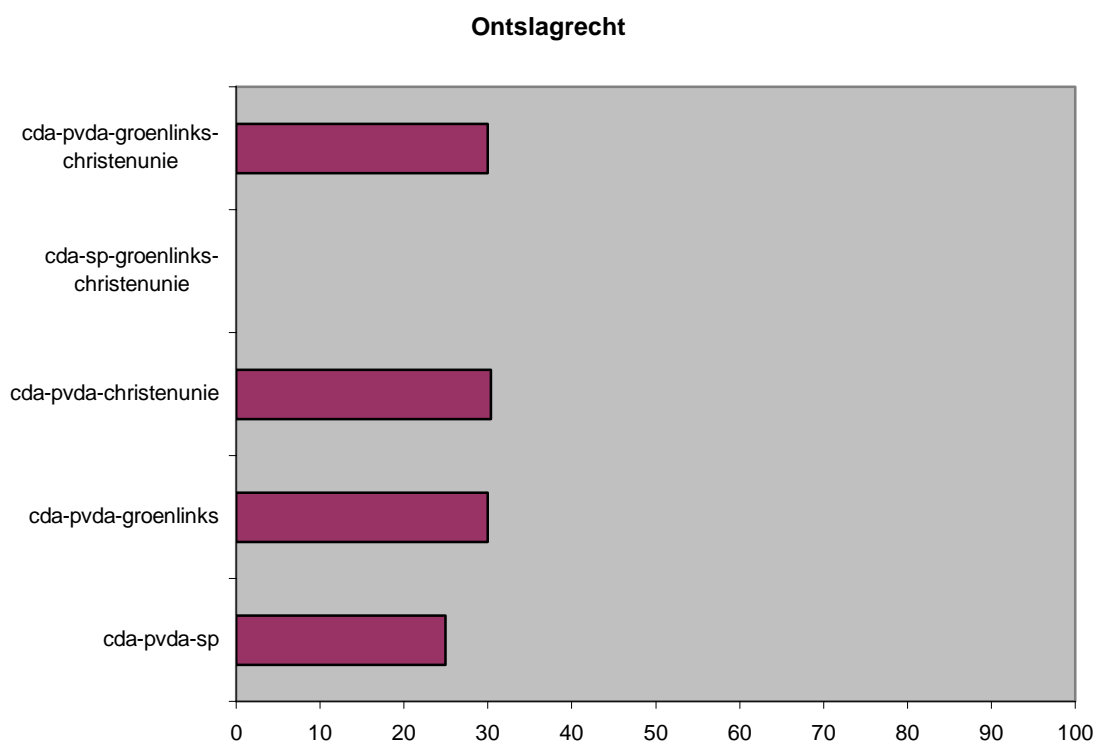
6. Hoe ruimhartig moet het vreemdelingenbeleid zijn?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Generaal pardon, inburgeren bevorderen, huwelijksmigratie soepeler, dubbele nationaliteit mogelijk, na 1 jaar procedure toelaten.
- 10: Generaal pardon, inburgeren bevorderen, huwelijksmigratie soepeler, dubbele nationaliteit mogelijk, na 3 jaar procedure toelaten.
- 25: Generaal pardon, inburgeren bevorderen en maatschappelijke stage in inburgeringscursus, asielwet soepeler uitvoeren.
- 35: Generaal pardon, na 3 jaar procedure toelaten onder voorwaarden, geen dubbele nationaliteit, imams in Nederland opleiden.
- 100: Handhaving beleid.

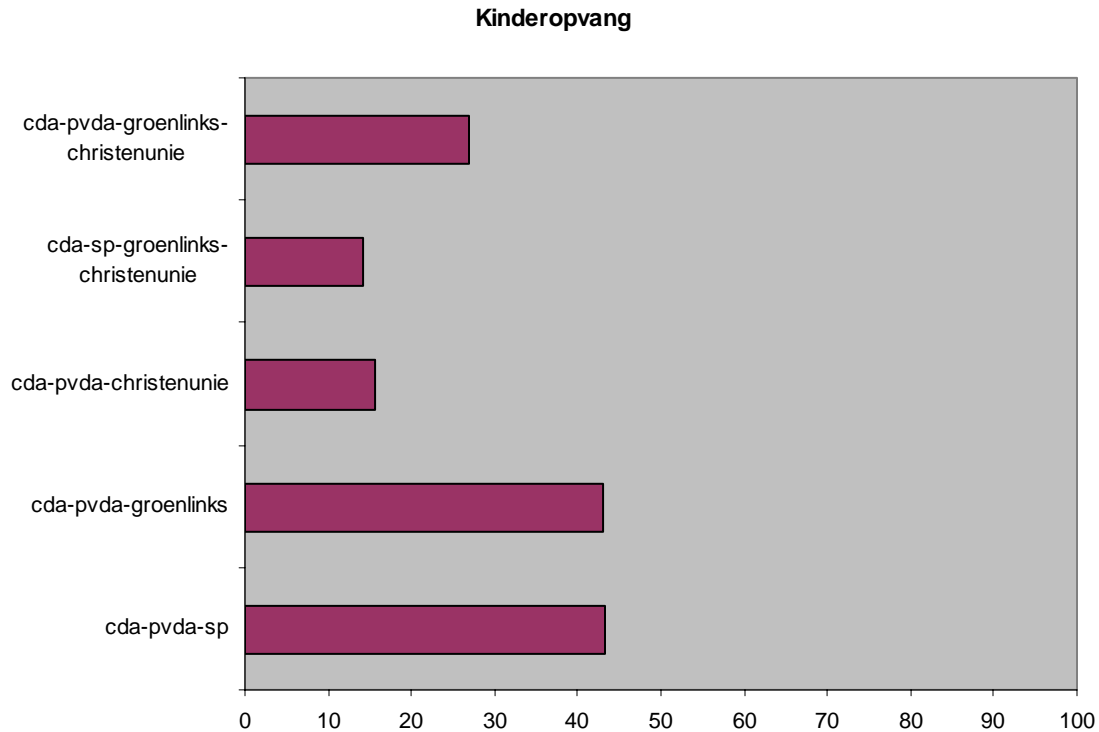
7. In welke mate moet het ontslagrecht voor vaste banen worden versoepeld?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Handhaven huidig beleid.
- 30: Alleen versoepelen als werknemers en werkgevers daarover overeenstemming bereiken.
- 50: Ontslagrecht versoepelen. WW-uitkering eerste half jaar verhogen naar 90%, tweede halfjaar naar 80 %. Werkgevers die vaak ontslaan hogere premies laten betalen.
- 65: Ontslag meer via CWI laten verlopen, minder via kantongerecht.
- 100: Ontslagrecht versoepelen en WW-periode halveren.

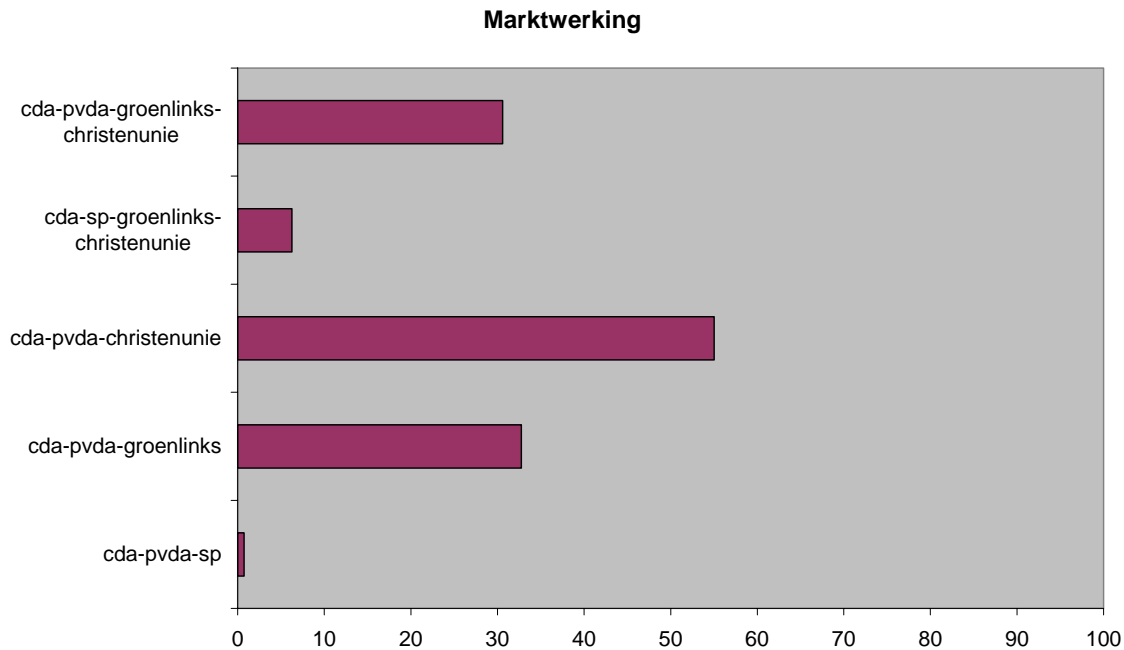
8. Hoe moeten ouders financieel ondersteund worden op het gebied van kinderopvang?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Kindgebonden budget, te gebruiken voor kinderopvang of bijdrage voor ouders.
- 40: Budget om part-time (drie dagen) kinderopvang te financieren. Inkomensafhankelijk bij hoge lonen.
- 60: Drie dagen per week gratis kinderopvang (basisvoorziening) voor werkenden.
- 100: Vijf dagen per week gratis kinderopvang voor werkenden.

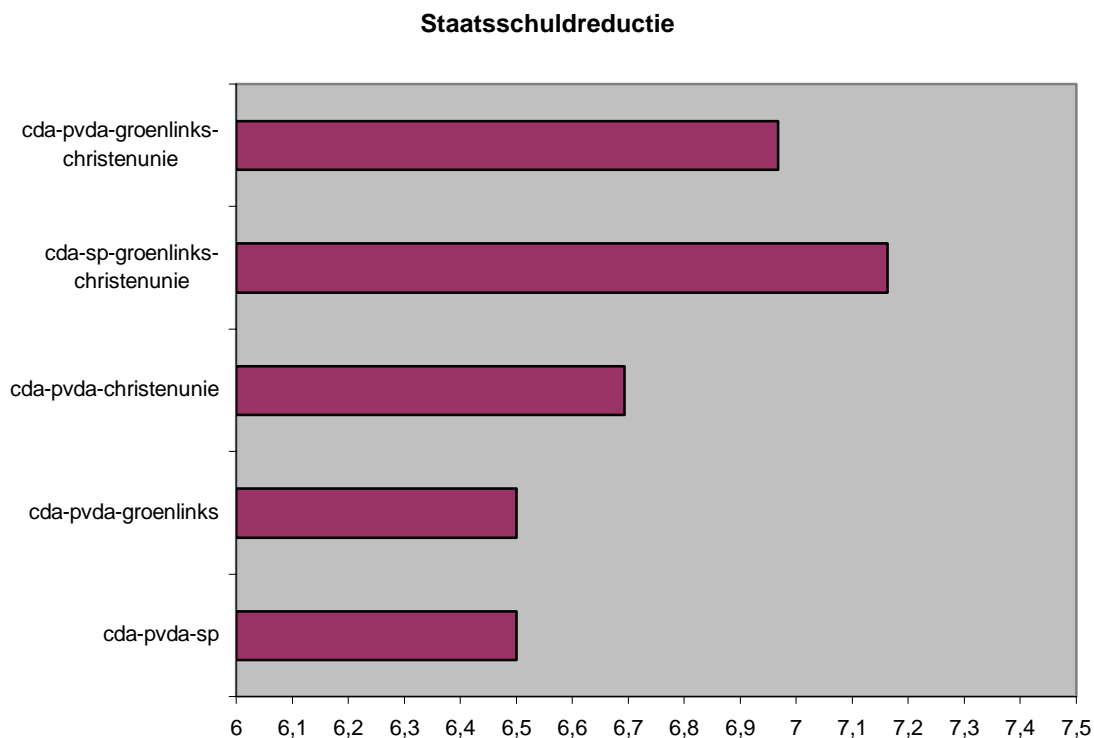
9. In welke mate moet de marktwerking bevorderd worden?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Marktwerking in de zorg stoppen. Privatisering busvervoer stoppen en voor taxi-vervoer terugdraaien. Huurliberalisering terugdraaien, voorzover nodig. Geen collegegelddifferentiatie.
- 30: Geen liberalisering van de huren. Geen collegegelddifferentiatie.
- 40: Gereguleerde marktwerking in zorg. Openbaar vervoer niet aan de markt overlaten. Geen liberalisering van de huren. Geen collegegelddifferentiatie.
- 50: Gereguleerde marktwerking in zorg. Geen verdere privatisering openbaar vervoer (met name het spoor). Voorlopig geen liberalisering huren (zolang woningtekort en hoge woningprijzen bestaan). Gedeeltelijk privaat gefinancierd hoger onderwijs mag, maar met gedragscode.
- 65: Geen volledige marktwerking in de zorg, ruimte voor privaat ondernemerschap in zorg. Tegen verdere privatisering nationale spoorwegen, decentralisatie regionale spoorlijnen kan. Collegegeld niet omhoog.
- 100: Marktwerking in zorg en privatisering openbaar vervoer handhaven. Meer marktwerking in de huursector. Wel collegegelddifferentiatie en meer concurrentie in het hoger onderwijs.

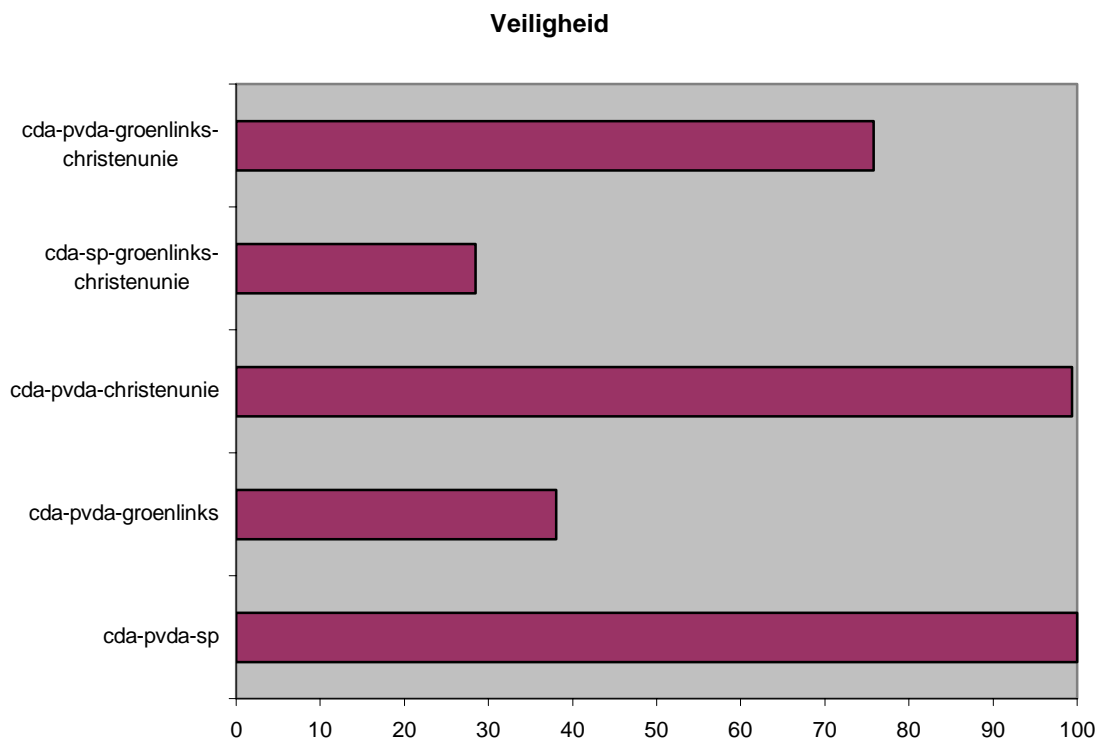
10. In welke mate moet er ruimte zijn voor het tijdelijk verhogen van de staatsschuld?

Schaal van mogelijke standpunten:

Bedrag dat de coalitie wil aflossen in de komende vier jaar, in miljarden Euro's.

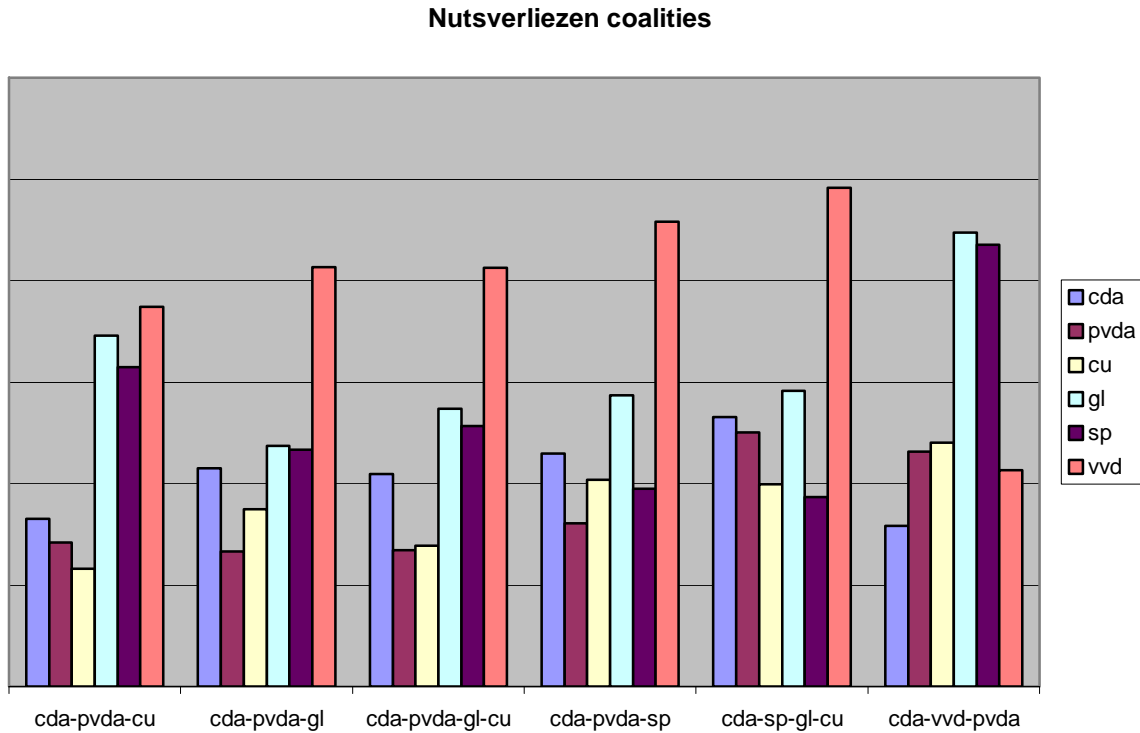
11. Wat is de verhouding tussen persoonlijke vrijheden en terrorismebestrijding?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Identificatieplicht opheffen. Tegen preventief fouilleren.
- 30: Identificatieplicht opheffen. Meer cameratoezicht. Tegen preventief fouilleren.
- 70: Handhaving huidig beleid.
- 100: Meer cameratoezicht. Makkelijker maken om DNA-onderzoek te verrichten.

De ontevredenheid van partijen over het voorspelde beleid van enkele meerderheidscoalities.

In bovenstaande figuur staat het nutsverlies dat elke partij aan de coalitie-uitkomst toekent, ten opzichte van het eigen programma. Hoe lager het nutsverlies, hoe aantrekkelijker de coalitie. Hoe verder de uitkomst in het regeerakkoord verwijderd is van het partij-standpunt, hoe groter het nutsverlies. Voor onderwerpen die voor de partij belangrijker zijn, leidt een concessie tot een groter nutsverlies dan op minder belangrijke onderwerpen.

5. BIJLAGE

De geschatte standpunten als waarden op de schalen van mogelijke standpunten. In de laatste kolom is het belang van de partijen weergegeven op een schaal van 0 (geen belang bij dit onderwerp) tot 100 (het issue heeft topprioriteit).

De uitkomsten van de coalities zijn ook weergegeven met een korte interpretatie van de voorspelde overeenkomst.

Issue 1: Inkomstenbelasting; in welke mate moet er genivelleerd worden met de inkomstenbelasting?

Schaal van mogelijke standpunten:

0: Minimum(jeugd)loon omhoog. Hoogste belastingschaal verhogen.

50: Geen verandering

100: Alle belastingschalen 3% omlaag. Successierechten halveren en uiteindelijk compleet afschaffen.

Partij	Positie	Belang
CDA	50	60
VVD	100	70
PvdA	50	70
SP	0	60
GroenLinks	0	50
ChristenUnie	50	60

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	50	Geen verandering.
CDA-PvdA-GL	50	
CDA-PvdA-SP	49	
CDA-PvdA-GL-CU	50	
CDA-SP-GL-CU	39	Lichte nivellering.

Issue 2: Hypotheekrenteaf trek; in welke mate moet de hypotheekrente worden beperkt?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Tarief van 52% naar 30%.
- 10: Tarief van 52% naar 42%. Maximum hypotheekbedrag 350.000 Euro.
- 30: Tarief van 52% naar 42%.
- 100: Handhaving huidig beleid.

Partij	Positie	Belang
CDA	100	90
VVD	100	90
PvdA	30	80
SP	10	80
GroenLinks	0	70
ChristenUnie	30	40

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	100	Handhaving.
CDA-PvdA-GL	95	
CDA-PvdA-SP	86	Zeer kleine aanpassingen, zoals een zeer hoog maximumbedrag of kleine wijzigingen in tarief.
CDA-PvdA-GL-CU	93	Handhaving.
CDA-SP-GL-CU	75	Kleine aanpassingen, zoals een zeer hoog maximumbedrag of kleine wijzigingen in tarief.

Issue 3: Zorgstelsel; wat zijn aanpassingen aan de onderkant van het zorgstelsel?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Zorgpremie volledig inkomensafhankelijk. No claim afschaffen. Basispakket verbreden.
- 10: Zorgpremie (deels) inkomensafhankelijk. No claim afschaffen. Basispakket verbreden.
- 30: Nominale premie verlagen en deels inkomensafhankelijke premie. No-claim afschaffen. Basispakket iets uitbreiden.
- 65: No claim afschaffen en maximum aan premie stellen.
- 70: No claim afschaffen en zorgtoeslag alleenstaanden verhogen.
- 100: Basispakket versmallen. Verder handhaving huidig beleid.

Partij	Positie	Belang
CDA	65	50
VVD	100	50
PvdA	30	70
SP	0	90
GroenLinks	10	70
ChristenUnie	70	70

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	31	Zorgpremie deels inkomensafhankelijk.
CDA-PvdA-GL	25	No-claim afschaffen, basispakket iets verbreden.
CDA-PvdA-SP	1	Zorgpremie inkomensafhankelijk. No-claim afschaffen, basispakket verbreden.
CDA-PvdA-GL-CU	32	zie CDA-PvdA-CU
CDA-SP-GL-CU	2	zie CDA-PvdA-SP

Issue 4: Fiscalisering AOW; in welke mate moet de AOW worden aangepast?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: 10% AOW stijging. Hoge inkomens fiscaliseren (boven de 15.000 per jaar).
- 25: Hoge inkomens fiscaliseren in 2011.
- 35: Direct gedeeltelijk fiscaliseren.
- 40: Geen fiscalisering. Minimum AOW verhogen.
- 100: Geen aanpassingen.

Partij	Positie	Belang
CDA	100	80
VVD	100	60
PvdA	25	80
SP	40	70
GroenLinks	0	70
ChristenUnie	35	50

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	38	Gedeeltelijk fiscaliseren.
CDA-PvdA-GL	33	
CDA-PvdA-SP	33	
CDA-PvdA-GL-CU	35	
CDA-SP-GL-CU	88	Minimum AOW iets omhoog.

Issue 5: Milieu; hoe is de verhouding tussen economische groei en milieu?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Geen groei Schiphol, heffing vliegverkeer (kerosinebelasting), geen extra wegen aanleggen, geen kernenergie, stimulering duurzame productie.
- 30: Stimulering duurzame productie, wegen spaarzaam uitbreiden, regionale luchthavens van 22u-7u sluiten en ticketheffing invoeren, voorlopig geen nieuwe kerncentrale.
- 40: Knelpunten in wegennet oplossen, Schiphol alleen laten groeien zonder geluidsoverlast, accijns op binnenlandse vluchten, kerncentrales niet nodig.
- 75: Beperkte aanleg van nieuwe wegen, luchtvaartgroei in overleg met omgeving, lichte stimulans duurzame productie, kernenergie is een optie.
- 100: Kernenergie opwekken (1 centrale bijbouwen), luchthavens moeten groeien, nieuwe wegen zijn nodig.

Partij	Positie	Belang
CDA	75	50
VVD	100	70
PvdA	40	40
SP	0	60
GroenLinks	0	90
ChristenUnie	30	60

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	32	Beperkt meer asfalt. Kerncentrale voorlopig niet. Stimulering duurzame productie.
CDA-PvdA-GL	1	Kerosinebelasting, geen extra asfalt, geen kerncentrale, flinke stimulering duurzame productie.
CDA-PvdA-SP	8	Kleine concessie op bovenstaande mogelijk.
CDA-PvdA-GL-CU	20	Zeer beperkt ruimte voor meer asfalt. Stimulering duurzame productie belangrijk.
CDA-SP-GL-CU	0	zie CDA-PvdA-GL

Issue 6: Vreemdelingenbeleid; hoe ruimhartig moet het vreemdelingenbeleid zijn?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Generaal pardon, inburgeren bevorderen, huwelijksmigratie soepeler, dubbele nationaliteit mogelijk, na 1 jaar procedure toelaten.
- 10: Generaal pardon, inburgeren bevorderen, huwelijksmigratie soepeler, dubbele nationaliteit mogelijk, na 3 jaar procedure toelaten.
- 25: Generaal pardon, inburgeren bevorderen en maatschappelijke stage in inburgeringscursus, asielwet soepeler uitvoeren.
- 35: Generaal pardon, na 3 jaar procedure toelaten onder voorwaarden, geen dubbele nationaliteit, imams in Nederland opleiden.
- 100: Handhaving beleid.

Partij	Positie	Belang
CDA	100	50
VVD	100	70
PvdA	25	90
SP	0	60
GroenLinks	10	80
ChristenUnie	35	80

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	25	Generaal pardon. Maximale tijdsduur procedure vastleggen.
CDA-PvdA-GL	19	
CDA-PvdA-SP	20	
CDA-PvdA-GL-CU	21	
CDA-SP-GL-CU	14	Generaal pardon, dubbele nationaliteit mogelijk, na 3 jaar procedure toelaten.

Issue 7: Ontslagrecht; in welke mate moet het ontslagrecht voor vaste banen worden versoepeld?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Handhaven huidig beleid.
- 30: Alleen versoepelen als werknemers en werkgevers daarover overeenstemming bereiken.
- 50: Ontslagrecht versoepelen. WW-uitkering eerste half jaar verhogen naar 90%, tweede halfjaar naar 80 %. Werkgevers die vaak ontslaan hogere premies laten betalen.
- 65: Ontslag meer via CWI laten verlopen, minder via kantongerecht.
- 100: Ontslagrecht versoepelen en WW-periode halveren.

Partij	Positie	Belang
CDA	65	40
VVD	100	80
PvdA	30	70
SP	0	75
GroenLinks	50	40
ChristenUnie	0	30

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	30	Versoepeling, mits overeenstemming werkgevers en werknemers.
CDA-PvdA-GL	30	
CDA-PvdA-SP	25	
CDA-PvdA-GL-CU	30	
CDA-SP-GL-CU	0	Handhaving.

Issue 8: Kinderopvang; hoe moeten ouders financieel ondersteund worden op het gebied van kinderopvang?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Kindgebonden budget, te gebruiken voor kinderopvang of bijdrage voor ouders.
- 40: Budget om part-time (drie dagen) kinderopvang te financieren.
Inkomensafhankelijk bij hoge lonen.
- 60: Drie dagen per week gratis kinderopvang (basisvoorziening) voor werkenden.
- 100: Vijf dagen per week gratis kinderopvang voor werkenden.

Partij	Positie	Belang
CDA	40	70
VVD	100	50
PvdA	60	60
SP	40	65
GroenLinks	100	60
ChristenUnie	0	90

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	16	Vier dagen inkomensafhankelijk budget kinderopvang (ook voor niet-werkenden).
CDA-PvdA-GL	43	Drie dagen inkomensafhankelijk budget kinderopvang (ook voor niet-werkenden).
CDA-PvdA-SP	43	
CDA-PvdA-GL-CU	27	Drie en een halve dag inkomensafhankelijk budget kinderopvang (ook voor niet-werkenden).
CDA-SP-GL-CU	14	zie CDA-PvdA-CU

Issue 9: Marktwerking; in welke mate moet de marktwerking bevorderd worden?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Marktwerking in de zorg stoppen. Privatisering busvervoer stoppen en voor taxi-vervoer terugdraaien. Huurliberalisering terugdraaien, voorzover nodig. Geen collegegelddifferentiatie.
- 30: Geen liberalisering van de huren. Geen collegegelddifferentiatie.
- 40: Gereguleerde marktwerking in zorg. Openbaar vervoer niet aan de markt overlaten. Geen liberalisering van de huren. Geen collegegelddifferentiatie.
- 50: Gereguleerde marktwerking in zorg. Geen verdere privatisering openbaar vervoer (met name het spoor). Voorlopig geen liberalisering huren (zolang woningtekort en hoge woningprijzen bestaan). Gedeeltelijk privaat gefinancierd hoger onderwijs mag, maar met gedragscode.
- 65: Geen volledige marktwerking in de zorg, ruimte voor privaat ondernemerschap in zorg. Tegen verdere privatisering nationale spoorwegen, decentralisatie regionale spoorlijnen kan. Collegegeld niet omhoog.
- 100: Marktwerking in zorg en privatisering openbaar vervoer handhaven. Meer marktwerking in de huursector. Wel collegegelddifferentiatie en meer concurrentie in het hoger onderwijs.

Partij	Positie	Belang
CDA	65	60
VVD	100	80
PvdA	40	60
SP	0	90
GroenLinks	30	80
ChristenUnie	50	70

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	55	Gereguleerde marktwerking in de zorg en het hoger onderwijs.
CDA-PvdA-GL	33	Geen verdere liberalisering.
CDA-PvdA-SP	1	Geen verdere marktwerking. Liberalisering huurmarkt en taxi-bedrijven terugdraaien.
CDA-PvdA-GL-CU	31	Geen verdere liberalisering.
CDA-SP-GL-CU	6	zie CDA-PvdA-SP

Issue 10: Staatsschuldreductie; in welke mate moet er ruimte zijn voor het tijdelijk verhogen van de staatsschuld?

Schaal van mogelijke standpunten: bedrag dat de partij wil aflossen in de komende vier jaar

Partij	Positie	Belang
CDA	6,5 miljard	70
VVD	4,4 miljard	60
PvdA	2,3 miljard	40
SP	0	40
GroenLinks	0	40
ChristenUnie	7,9 miljard	70

Coalitie	Positie regeerakkoord
CDA-PvdA-CU	6,7 miljard
CDA-PvdA-GL	6,5 miljard
CDA-PvdA-SP	6,5 miljard
CDA-PvdA-GL-CU	7,0 miljard
CDA-SP-GL-CU	7,2 miljard

Issue 11: Veiligheid; wat is de verhouding tussen persoonlijke vrijheden en terrorismebestrijding?

Schaal van mogelijke standpunten:

- 0: Identificatieplicht opheffen. Tegen preventief fouilleren.
- 30: Identificatieplicht opheffen. Meer cameratoezicht. Tegen preventief fouilleren.
- 70: Handhaving huidig beleid.
- 100: Meer cameratoezicht. Makkelijker maken om DNA-onderzoek te verrichten.

Partij	Positie	Belang
CDA	100	40
VVD	70	40
PvdA	70	30
SP	30	30
GroenLinks	0	50
ChristenUnie	70	35

Coalitie	Positie regeerakkoord	Korte interpretatie
CDA-PvdA-CU	99	Meer cameratoezicht en DNA-onderzoek makkelijker maken.
CDA-PvdA-GL	38	Leeftijd ID-plicht verhogen. Geen preventief fouilleren.
CDA-PvdA-SP	100	zie CDA-PvdA-CU
CDA_PvdA-GL-CU	76	Handhaving.
CDA-SP-GL-CU	28	ID-plicht afschaffen. Geen preventief fouilleren.